

SZEMLE

Vitályos László: Ady-bibliográfia 1896–1987. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom. Kiegészítő kötet. Bp. 1990. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. 425 p. (MTA Könyvtárának kiadványai 28/130) Új sorozat.

Harmadik kötete jelent meg 1990-ben az Ady-bibliográfiának. Bár a második kötet megjelenése (1980) az 1972-ben kiadott kötetet érvénytelenítette azáltal, hogy a nyolcvanas második kiadásban megismételték az előző kötet anyagát. Így tettek eleget Bustya Endre és Péter László kritikai észrevételeinek, kiegészítéseinek. Az említettek javaslatai szerint még a bibliográfia szerkezetén is igazítottak, áttekinthetőbbé, kezelhetőbbé tették az anyagot. Ugyanakkor egy új évtized friss anyaggyűjtésével ki is bővítették a bibliográfiát.

A mostani kötet (1990) már együtt használandó a nyolcvanban megjelenttel. Használható is, mert a kiegészítő kötet tételszámos hivatkozással igazítja el a bibliográfia használóját: a kiegészítő kötet egyes tételei a korábbi kötetnek mely tételeivel függenek össze tárgyi, tartalmi tekintetben.

A kiegészítő kötet először az elmúlt tíz esztendő Ady-irodalmát dolgozza egybe. Ezzel párhuzamosan bővítették a retrospektív gyűjtést is. Földolgozták azokat a lapokat, amelyek szerkesztőivel, munkatársaival Ady-nak személyes kapcsolata volt. Átnézték a repertoriumkészítő munka által nem érintett fővárosi lapokat (Magyar Nemzet, Világ, Est-lapok). A teljesség igénye nélkül gyűjtöttek és részben pótolták a felvidéki, erdélyi és délvideki sajtóban megjelent vonatkozó közléseket.

Kiegészítő kötet, tehát már sűrűbb hálóval merít az előzőnél. Így sok apróbb adat, hír is bekerül a bibliográfiába. Például olyan verseskötetéről írott bírálatok is a gyűjtésbe kerültek, amelyekben a recenzens Ady-hatást vélt felfedezni. Az egykorú erdélyi lapokból számos paródiát, gúnyverset fedez föl a bibliográfia, s ez jól jelzi a korabe-

li fogadtatás intenzitását: ezekkel az adatokkal sokat nyerhet a recepciókutatás. Ilyen szempontból értékes a fordításoknak, idegen nyelvű írásoknak a fölgyjűtése is. Itt kivált a román nyelvű anyagra való utalás tarthat számot a filológusi érdeklődésre. Ezen anyagnak a Réthy-Váczy bibliográfia megfelelő része a forrása. Teljesen eredeti viszont Nikodémuszné Nagy Márta gyűjtése a versmegzenésítés kottáinak köréből.

Ilyen hatalmas gyűjtés a személyi bibliográfia körén természetesen veti föl a teljesség elvének kérdését. A személyi bibliográfia a teljesség szempontjából mindig lezáratlan, és folytatva is lezárhatatlan. Tudják ezt a kötet szerkesztői, s a mostani kötet bevezetőjében máris ígérik a kiegészítő kötetet, a folytatást. További kutatásaiknak célja nemcsak a folyó időre, de a retrospektivitásra is vonatkozik. Újabb periodikumokat vonnak be a gyűjtésbe.

Az eddigiek alapján aztán már ott tartunk, hogy bármely Adyval kapcsolatos, környezetéhez tartozó személynek vagy az egész periódusnak a kutatásakor nélkülözhetetlen kiindulópont a Vitályos-Orosz jegyezte Ady-bibliográfia. Könnyebben elkerülhető így a szenzációként tálalt új ténnyel kapcsolatos tévedés, vagy leleplezhető az, a bibliográfia segítségével. A lelassult kritikai kiadás idejét éljük. A részletek iránt érdeklődő a bibliográfiát találhatja a kritikai kiadás jegyzetei helyett vezetőjének. De még e kitűnő bibliográfia adatai kapcsán sem árt a filológus óvatossága. Mert azt tudnunk kell, hogy a bibliográfia adatainak egy része másodközlés, kész bibliográfiákból átvett anyag, nem autopsziával fölvetett adat.

A bibliográfia használhatóságát névmutatója és az Ady-művek címmutatója mellett a jól kialakított válogatott tárgyszó-rend is segíti.

NEMESKÉRI ERIKA

Nagy László: Irodalom- és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon 1690–1790. Bp. 1990. OSzK.

Nagy László jelentős téma feldolgozására vállalkozott, hiszen a 18. századi hazai irodalom- és tudományszervezési törekvések története nemcsak irodalomtörténetünknek, hanem az egész tudomány- és művelődéstörténetnek is fontos fejezetét alkotja. A témaválasztás azért is szerencsés volt, mert bár nemzeti kultúránk története e jelentős korszakának tudományszervezési törekvéseiről számos publikáció jelent már meg, összegező és modern feldolgozása, a még hiányzó kutatások, forrásfeltárások kiegészítésével mind ez ideig nem történt meg.

Az egész század folyamán végignyúló irodalom- és tudományszervezési törekvések – polgárságunk gyengesége miatt – csak akkor kezdtek némi társadalmi bázisra találni, amikor a 18. század utolsó évtizedeiben a felvilágosult nemesi mozgalom magáévá tette e törekvéseket. Nagy László az 1790-es országgyűlésben vélte felismerni azt az alapvető változást, amittől kezdve e téren a kezdeményezés jórészt a nemesi rétegek kezébe került, amelynek tagjai a 19. század első felében megvalósították az előző század törekvéseinek jelentős részét.

Bár – mint minden évszám – ez az 1790-es is vitatható mint alapvető korszakhatár, de az végső soron mégis elfogadható, hogy a század utolsó évtizedeiben a hazai akadémiai mozgalom történetében is alapvető változások következtek be, és így e könyv – melynek kereteit a szerzőtől független tényezők is határok közé szorítják – ilyen formában is kerek egészet alkot, noha a következő évtizedek hasonló alaposággal történő feldolgozása tenné csak igazán teljessé a magyar tudós társaság előzményeinek történetét. Reméljük, a továbbiak során Nagy László erre is vállalkozni fog.

Maga a munka elsősorban a hazai tudományos műhelyek kialakításának kísérleteivel, a magyarországi tudósok összefogását sürgető társaságtervezetekkel és az együttműködés egyéb formáival foglalkozik. Mindezt a megfelelő európai háttérrel tárgyalja: nemcsak a példaképpül szolgált európai – indokolt módon különösen részletesebben a németországi – kezdeményezéseket veszi számba, hanem a külföldi akadémiaikkal, társaságokkal kapcsolatba került magyarokat is. Ennek során különösen figyelemreméltó az a felismerése, hogy a 18. századi külföldi folyóiratokban megjelent hazai tudósok közleményeit kutatásunk mind ez ideig nem nagyon vette számba. Pedig ezeknek, valamint a tudósok közt folyt levelezésnek a feldol-

gozása a külföldi tudósoknak a magyarokról alkotott képét bizonyára reálisabban mutatná be, mint ahogy azt jelenleg ismerjük. Az, hogy a magyarságról alkotott kép nem egyértelműen volt azonos a „barbárság”-nak emlegetni szokott, nem túl kedvező ítélettel, valóban kitűnik számos, hazánkat megismerő tudós, író, publicista véleményéből is. Az ő magyarság-képüket bizonyára jórészt éppen a külföldi folyóiratokban publikáló magyarországi tudósok alakították kedvezőre.

Különösen sok új kutatási eredményt sikerült bedolgozni a III. fejezetbe. E főfejezetben a szerző Bessenyei György fellépéséig tárgyalja a hazai tudományszervezési törekvéseket. A 8. alfejezetben szinte teljes képet nyújt a jezsuita történeti forrásgyűjtő iskola 17. század végi fellépésétől kezdve a 18. század 60-as éveinek bécsi kezdeményezéseig. Nagy László e gazdag anyag összegezésénél szintén felhasználja az eddigi kutatások eredményeit, valamint újabb forráskiadások adatait, de e fejezet során mindezt igen gazdagon egészíti ki saját – részben már korábban publikált – eredményeivel. Ezek segítségével nem egy ízben igazít ki korábbi tévedéseket, illetve vitat bizonyos nézeteket, de legtöbbször egyszerűen értékes, új ismeretekkel gazdagítja tudományunkat.

Így mindjárt a jezsuita történeti forrásgyűjtő iskola megszervezésével kapcsolatban újat tudott mondani. Míg a korábbi szakirodalom az adatgyűjtés megszervezését kizárólag Hevenesi Gábornak tulajdonította, Nagy László – forráskutatásai és feltárt új adatai alapján – arra a következtetésre jutott, hogy inkább közös munka eredményéről lehet szó; Hevenesi kezdeményező szerepe cáfolható; ő legfeljebb egy volt a munka elindítói közül.

Különösen gazdag és részben új anyagot tár fel a dolgozat Bél Mátyásról szóló fejezete, és ez annál nagyobb érdem, mert a neves pietista tudósról korábban is, meg az utóbbi években is gazdag szakirodalom gyűlt össze. Nagy László ezt is gondosan felhasználja, illetve – újabban feltárt adatai birtokában – kiigazít egyes korábbi tévedéseket. Bél kéziratos hagyatékának feldolgozása révén a szerző számos új munkatárssal gazdagítja a pietista tudós körét. Figyelemre méltó megállapítás, amely az 1735-ös tudós társaság-tervezet körüli kutatásai során derült ki, hogy Bélék e szervezkedéséhez is meg szerették volna nyerni a császár támogatását, ami azonban a protestáns tudósoknak nem sikerülhetett. A Bél Mátyásról szóló fejezet számba vette és felhasználta azt a terjedelmes, újabb szakirodalmat, amely a közelmúltban, Bél születésének 300. évfordulója alkalmából jelent meg. Ezek között található Bél Mátyás többszáz tételes kézira-

tos hagyatékának katalógusa, amelyet Nagy László állított össze. A dolgozat szerzője e kéziratkatalógus anyagát is felhasználta munkájához. Ugyancsak hivatkozik Bél nevezetes lapja, a *Nova Posoniensia* néhány közleményére; de talán e folyóirat behatóbb elemzése még további értékes eredményekkel járhatott volna.

Méltán tárgyalja Nagy László a Bél munkásságáról szóló fejezet szomszédságában annak a Fischer Dánielnek a munkásságát, aki Béltől függetlenül, sőt az ő koncepciójától eltérően kísérlete meg Magyarország természeti leírását elkészíteni. Fischer Dániel és társai szerint ehhez természettudományos képzettségre is szükség lett volna. A támogatást is más köröktől várták: a nemeség helyett a külföldi tudósoktól és közönségtől. Fischer a „barbárság” vádját a magyarországi tudósok publikálási nehézségeire vezette vissza; úgy gondolta: ha tudósaink publikálási lehetőséghez jutnak, a külföldi rágalom elveszítenek alapjaikat. Ezért szeretett volna folyóiratot indítani Fischer Dániel; Fischernek ezzel kapcsolatos, végül is meghiúsult törekvéseit a szerző jórészt Tárnai Andor kutatásai alapján építette be dolgozatába.

Méltán kaptak külön fejezetet a század derekán az ország akkori fővárosában, Pozsonyban zajló tudományos szervezkedések. Windisch Károly Gottlieb pozsonyi társaságának már jelentős irodalma van, hiszen ez volt hazánkban az első olyan tudós társaság, amely már működött is. Mivel azonban támogatást nem sikerült szereznie, nem válhatott tudományszervezési központtá.

Nagy László e fejezetben utal arra is, hogy Windisch 1764-ben *Pressburger Zeitung* címmel újságot is alapított. Bár igaz az, hogy e lapban jelentek meg a hazai tudományos élettel és egyes külföldi tudós társaságokkal kapcsolatos hírek is, sőt néhány terjedelmesebb cikk is, mégis némi korrekcióra szorul az a megállapítás, hogy mivel „Windischéknek nem sikerült kiadniuk a Pressburgische Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften ülésain elhangzott előadásokat, most hasonlókat tehettek közzé, mintegy a hiányzó folyóiratot pótolva a *Pressburger Zeitung* lapjain.” 18. századi felfogás szerint az újságba egyszerűen a megjegyzések nélküli hírek felsorolása tartozott; a véleménynyilvánítás és a tudományos jellegű értekezések közlésére a folyóiratokat tartották illetékesnek. Ezzel Windischnek is tisztában kellett lennie, mint ahogy nem is állt módjában neki sem más fajta újságot, mint egy tipikusan híreket referáló lapot létrehozni. Eleinte még az újság melléklapjai — a *Der Freund der Tugend* és a *Der vernünftige Zeitvertreiber* — sem arra vallanak, hogy tudományos

közleményeket kívánt volna általuk publikálni, hiszen e lapok, miként a század jellegzetes folyóirat-típusa — az erkölcsi hetilapok — főként morálizáló és szépirodalmi közleményeket tartalmaztak. Csupán az 1771-től kiadott melléklet hozott változást, melyet Windisch — miként a címe is mutatja (*Pressburgisches Wochenblatt zur Ausbreitung der Wissenschaften und Künste*) — már a tudományok és a művészetek terjesztésére kívánta felhasználni. Az 1780-ban létrehozott, de már önálló folyóiratában, az *Ungarisches Magazin*ban már a történelem, földrajz és természettudományok hazai eredményeiről kívánt tájékoztatást nyújtani. Tehát Windisch tudományos jellegű orgánomot csak jóval később, 1780-ban hozott létre.

Érdeme a munkának, hogy a szerző a tudományos kezdeményezések feltérképezésénél kellő figyelmet szentelt a 18. század folyamán még alapvető társadalmi és világnézeti fontossággal bíró vallási hovatartozásnak. Ugyancsak figyelemmel kíséri a felvilágosult tolerancia irányába mutató első jeleket. Úgy látja, hogy Dobai Székely Sámuel esetében válik először észrevehetővé az, hogy a tudományos kutatás igénye áttörte a felekezeti különbségeket.

Nagy László Tersztyánszky Dániellel kapcsolatos, részben már korábban publikált kutatási eredményeit is beépítette dolgozatába. Ezek alapján kiderül, hogy Tersztyánszky kísérletet tett arra, hogy a tudós társaság ügyét Kollár nélkül hozza tető alá. Az újonnan előkerült adatok alapján a szerző megkísérli az 1763. évi tudós-társaság tervezett létrejöttét rekonstruálni.

A szakirodalom által korábban Kollárnak tulajdonított, *Allergnädigst privilegirte Anzeigen* c. 1771–1776 közt Bécsben kiadott folyóirat megindítását és az azt kiadó társaság megszervezését Nagy László Tersztyánszky-nak tulajdonítja. Adatai és érvei meggyőzőnek látszanak, hiszen a kortársak véleményével tudja bizonyítani, hogy az alapítás Tersztyánszky nevéhez fűződött, Kollár csak néhány cikket írt a lapba, amely főleg Magyarország történelmi és természeti ismertetésével foglalkozó írásokat közölt.

A szerző befejező, „Az akadémiai eszme Magyarországon is mozgalommá válik” c. fejezetében azt állítja, hogy a 80-as években „a nyelv művelés az egységes literatúrából éppen akkortájt véglegesen elkülönülő szépirodalom területére szorult vissza.” E differenciálódás ugyan megindult már, de a 18. század végére még nem következett be a „végleges elkülönülés”. Ezt bizonyítja a korszak lapjaiban olvasható cikkek egész sora Rát Mátyás *Magyar Hirmondójától* kezdve, ahol a „tudomá-

nyok folyamata” még magában foglalja a nyelv és a szépirodalom fogalmát is. Bessenyei, Révai és más írók tervei is az anyanyelven művelődő tudományokra vonatkoznak. Ami valóban bekövetkezett, az a nyelvi differenciálódás volt, amit helyesen állapított meg a szerző.

KÓKAY GYÖRGY

Az 1954–1955-ben feldolgozott kéziratok katalógusa. Bp. 1986, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. 424 p. (MTAK kéziratári katalógusok 18.)

Az MTA Könyvtárának kéziratára – hagyományát megtörve – ezúttal nem egy hagyatékot vagy gyűjteményt tár föl katalógus-sorozatának tizen-nyolcadik kötetében, hanem állománya egy fontos csoportjának egyetlen szokásos terjedelembé férő katalógusát adja közre. Azon fontos mozzanathoz kapcsolódik ennek a katalógusnak az anyaga, midőn a Kézirattár modernizálta feldolgozási módszerét, amely arra irányult, hogy az együttrest alkotó kéziratok ne szakadjanak el egymástól a feldolgozás során.

Nincs megnevezve a kötet összeállítója, mert a leírásokat többen készítették: Berliász Jenő, Csanak Dóra, Rejtő István, Sáfrán Györgyi. Nyolc nagyobb gyűjteményt tartalmaz a kötet, eltekintve most néhány kisebb kéziratgyűjtéstől vagy egyedi darabtól. Föl sorolásra itt csak az a nyolc nagyobb hagyaték vagy hagyatéktöredék érdemes, amelyek nevesebb személyiségekhez kötődik: Voinovich Gézához, Móra Ferenchez, Kéler Bélához, Mikszáth Kálmánhoz, Bajza Józsefhez, Badics Ferenchez, Szilády Áronhoz, Hermann Ottóhoz és Szász Károlyhoz. Valahányuk levelezéséről, írói, tudományos publikációiról van szó.

Voinovich Géza irodalomtörténeti anyaggyűjtése kivált becses, hiszen Arany Jánosra és életművére vonatkozik. Nem kevésbé jelentős Voinovich kiadásra előkészített Arany-levelezésgyűjteménye, amely minden további Arany-filológia kiindulópontja lett.

Lenyűgöző az egyik utolsó nagy polihisztornak, Hermann Ottónak tudományos és tudomány-szervező tevékenységét dokumentáló leveles anyaga. Az egész katalógus kétharmadát kitevő Hermann Ottó hagyaték nemcsak a magyar, de az európai tudománytörténetnek is jelentős kutatási bázisa. A Hermann-gyűjtemény akár önálló kötetet is érdemelt volna.

Érdemes figyelmünkre Szilády Áronnak, a hazai pozitivistá irodalomtörténetírás és a múlt században fellendülő forráskiadások egyik képviselő-

jének, szervezőjének másolati és eredeti kéziratgyűjtése is.

E katalógus kényszer szülte címe mögött a tizenkilencedik század utolsó harmadának és századunk első évtizedeinek tudomány- és irodalomtörténetileg jelentős és nagyon fontos bázisai rejtőznek; közzétételük lényeges segédeszköz a kutatás számára.

NEMESKÉRI ERIKA

A megváltozott hagyomány. Folklor, irodalom, művelődés a XVIII. században. Szerk. HOPP LAJOS, KÖLLÖS IMOLA, VOIGT VILMOS. Budapest, 1988. 535 p.

A tanulmánykötet az MTA Irodalomtudományi Intézet XVIII. Századi Osztálya és az ELTE Folklore Tanszéke együttműködésének eredménye. Legfőbb újdonsága abban van, hogy kísérletet tesz az irodalomtörténet és a folklórkutatás között sokáig hiányzó módszertani kapcsolat megteremtésére, a 18. századi irodalom, művelődés és folklór összehasonlító, tudományközi vizsgálatára. Ennek feltétele az irodalomtörténet részéről annak az elvi álláspontnak a módosítása volt, amely a régi magyar irodalom korszakaiban kisebb figyelmet szentelt a folklórnak. A folklórisztika oldaláról viszont annak a felismerésnek a következményeit kellett vállalni, amely szerint a folklór történeti rétegeinek tisztázása nélkül semmi remény nincs ennek az anyagnak a beillesztésére a magyar művelődéstörténet folyamataiba.

Az irodalomtörténeti, történeti folklórisztikai és művelődéstörténeti megközelítések összekapcsolásának jelentőségét a 18. század ürügyén első sorban az adja, hogy ennek az időszaknak a kutatását sokáig elhanyagolták, illetve elfogultsággal kezelték. Az utóbbi évtizedek szintéziseiben lévő fehér foltok felismerése és a növekvő számú részvizsgálat következtében éppen erre a periódusra nézve jelentős számú új módszer, kérdés és eredmény fogalmazódott meg, amelyek szükségképpen fölvetik az összegzés és a kitekintés igényét. Egyetlen tanulmánykötet ezt a feladatot természetesen nem vállalhatja, ezért a szerkesztők köztes utat választottak. A kötet elején két hosszabb, átfogó igényű bevezető tanulmány számba veszi a 18. századra vonatkozó újabb irodalom-, művelődéstörténeti és történeti folklórisztikai forrásanyagokat és kutatásokat, különös tekintettel a kutatástörténeti, forrás- és forráskiadásbeli aránytalanságokra, valamint a tematikus, műfaji, módszertani, regionális és időbeli sajátosságokra (Hopp Lajos, Voigt Vilmos). A kötet további részében húsz olyan esetta-

nulmány olvasható, amelyek új nézőpontból világtanak meg ismert tényeket, kiegészítenek korábbi megállapításokat, illetve új források vizsgálatával alapvetően átértelmezik vagy módosítják a 18. századról korábban alkotott kép vonásait. Ezeknek a tanulmányoknak csaknem a fele külföldi szerzőtől származik, ami egyrészt jelzi a szerkesztői igényt a kelet-közép-európai kitekintésre, másrészt utal arra, hogy a 18. századi kutatások nemzetközi föllendülése is ösztönözte a korszakra vonatkozó hazai vizsgálatokat.

A két bevezető tanulmány megerősíti a feltételezést, hogy az elmúlt évtizedekben következetesen végrehajtott 18. századi kutatási programról az érintett diszciplínák közül csupán az irodalomtörténet esetében beszélhetünk. Ez is indokolja, hogy ebben az összeállításban a történeti folklorisztikai tanulmányok vannak túlsúlyban. A tanulmányok olyan témákat tárgyalnak, mint például a népköltészet és a műköltészet viszonya (Fried István), a paraszti műveltség problémája (Benda Kálmán), a falusi tanítók szerepe (Mészáros István), az epikus, lírai és történeti népköltészet műfajai (Mihai Pop, Mihail Gacac, Radu Niculescu, A. M. Novikova, Hermann Strobach, Jozef Minárik, Küllös Imola, Katona Imre, Vilko Novak), a kalendáriumok és más népszerű olvasmányok (Dukkon Ágnes, Szelestei N. László, Mikó Pálné), a latin nyelvű költészet (Szörényi László), az iskolai színjáték és a folklór kapcsolata (Kilián István), az elbeszélő Mária-irodalom (Wolfgang Brückner), az egyházi anyakönyvek illusztrációi (Varebélyi Kincső) és a református passiószövegek (Molnár Ambrus).

A kötetből kirajzolódnak az érintett diszciplínák együttműködésének további lehetőségei, így mindenekelött a történeti elbeszéléskutatás, a műfajelmélet és -történet, az olvasás- és olvasmánytörténet, a népi és az iskolai színjátszás, az írásbeliség és a szóbeliség, az irodalom és a népi kultúra kapcsolata, a művelődés társadalmi rétegződése területén. Mindezek a témák komplex kutatást igényelnek, amelyek azonban ma még nagyrészt hiányoznak a szervezeti keretei.

Ez utóbbi csak részben menti a kötet formai hiányosságait és a technikai szerkesztés gondatlanságát. Az összeállítás aktualitását korlátozza, hogy az 1970-es évek végére visszanyúló elemunkálatok után 1988-as impresszummal 1991-ben jelent meg, s hogy részben másutt korábban már napvilágot látott tanulmányokat tartalmaz, melyek közül több az 1960-as évek kutatásának állapotát tükrözi, s témájuk időközben önálló kutatási területté vált. Új összefüggésbe helyezve azonban ezek a tanulmá-

nyok is újat mondanak és továbbgondolásra készítenek.

Összességében a kötet gazdagodást jelent mind az irodalomtörténet, mind a történeti folklorisztika számára, s remélhetőleg tovább növeli az érdeklődést a 18. század művelődési és irodalmi áramlatai iránt.

TÜSKÉS GÁBOR

1956 plakátjai és röplapjai. Október 22. – november 5. Összeállította és szerkesztette: IZSÁK Lajos, SZABÓ József, SZABÓ Róbert. Budapest, 1991. Zrínyi Kiadó. 585 p.

„1956-nak a sajtó, a rádióadások mellett a röplap és a plakát a legfontosabb hétköznapi dokumentuma . . .” írja Kopácsi Sándor, a forradalom egykori rendőrkapitánya a kötet előszavában. Az első két dokumentumfajta már korábban kötetben összegyűjtve az érdeklődők kezébe került, s most teljessé vált a sor. Impozáns méretű kötetben, 585 oldalon, egy híján 800 tételben összegyűjtve közkinccsé vált a harmadik, az előző kettőnél semmivel sem kevésbé jelentős kiadvány-féleség. A viharos, feszült történelmi pillanatok légkörét a plakát és a röplap mindennél jobban megőrzi az utókor számára. A röplapok pedig ezen felül még új adatokkal is szolgálhatnak a tudományos kutatóknak.

Az összeállítók 69 közgyűjteményt néztek át, s munkájuk eredményeként 799 dokumentumot tettek közzé, a teljesség igényével. Ismereteink szerint ugyan ennek a követelménynek nem sikerült teljes mértékben megfelelniük, de a sokszorosát gyűjtötték össze és adták ki annak az anyagnak, ami a forradalom történetéről szóló művekben szétszórva eddig megjelent. Az összeállítók igen eredeti módszert alkalmaztak: a dokumentumokat hasonmásban közölték. Nagy elismerés illeti a kötetet előállító Pauker Nyomdát, hogy a gyakran kopott, rongált, megviselt, nehezen olvasható eredeti anyagot kivétel nélkül kifogástalanul élvezhető lenyomatot tudtak produkálni.

A könyv a dokumentumokat a megjelenési hely (a főváros és a 19 megye) szerint, azon belül kronológiai sorrendben közli. Talán itt kell megjegyeznünk, hogy a november 5-i lezárási időpontot nagyon korainak tartjuk. A harcok csak 10-e körül csitulnak el, de a helyzet még hetekkel ezután is polgárháborús jellegű volt.

Nem meglepő, hogy a kötet anyagának csaknem a fele (383 db) budapesti eredetű, hiszen az események első számú színhelye az ország központja volt. Vidéken pár napos késéssel kezdődtek

a megmozdulások. De az is valószínű, hogy a fővárosi nyomtatványokból többet sikerült megőrizni. Tolna megyében például mindössze három kiadványt tudtak az összeállítók felkutatni, s ezeket is a központi gyűjteményekben találták.

Október 22-ről datálódna az első sokszorosítványok. Ekkor alakul meg Budapesten is a MEFESZ, ekkor szövegezik meg a 16 pontot, melynek több variánsával is találkozhatunk. Ezek a változatok teszik ki az október 23-i anyag többségét is. Itt kell megemlítenünk, hogy a szerkesztők néhány egyértelműen későbbi nyomtatványt is ezekre a napokra datáltak. 24-től kezdve lángba borul az egész ország. A felkelt nép kiáltványai váltakoznak az ingó hatalom állandóan változó hangú hirdetésményeivel. 25-e után már a vidék is egyre aktívabb lesz, ez a kiadványban is nagyon jól nyomon követhető. Október utolsó napjai és november 3. között a győzelem eufóriája jellemzi az anyagot. November 4. után minden megváltozik. Jellegetesen megszállóként viselkedő szovjet katonai parancsnokok hirdetésményei váltakoznak az új kormány 15 pontjával s a melléjük álló, alakulófélben levő, új helyi szervezetek felhívásaival. Ezzel párhuzamosan más nyomtatványok kitarásra, végső ellenállásra szólítanak fel.

Itt zárják le az összeállítók a kötetet, s ezzel, mint már említettük, a magunk részéről nem tudunk egyetérteni, hiszen a történet nem itt fejeződik be. Mindezzel együtt örömmel üdvözljük ezt a gazdag, igen nagy anyagot felölelő kiadványt, amely komoly segítséget ad mindazoknak, akik ennek a kornak a történetével foglalkoznak.

INDALI GYÖRGY

Kókey György: Geschichte des Buchhandels in Ungarn. Wiesbaden, 1990. Otto Harrassowitz. (Geschichte des Buchhandels. Bd. 3.)

A wiesbadeni Otto Harrassowitz-kiadó felkérésére készítette el Kókey György a magyarországi könyvkereskedelem történetét áttekintő monográfiáját. A kiadó egy olyan sorozat 3. köteteként adta közre a munkát, amelyben a világ minden számottevő országának a könyvkereskedelméről jelenik (részben jelent) meg összegezés, az európai országok pl. kivétel nélkül helyet kapnak benne. Így szerezhet tudomást a külföld széles körben Kókey monográfiájából a magyar könyvkultúra, ezen belül a magyar könyvkereskedelem sok évszázados eredményeiről is, s ismerheti meg ezen keresztül a magyar művelődés történetének igen fontos szektorát.

Kókeynak egész sor nehézséggel kellett szembenéznie munkája elkészítése során. A bevezetésben ő maga szól róla, hogy — bár a magyar könyvkultúra történetével általában számos mű foglalkozik, ezen belül — a magyar könyvkereskedelem fejlődéstörténetéről mind ez ideig nem készült önálló monográfia; korszakfeldolgozások, s kisebb időszakokat, problémaköröket átfogó rész tanulmányok állnak csupán az érdeklődők rendelkezésére. Feladata tehát nem volt egyszerű. Nem valamely meglévő magyar monográfiát kellett a külföldi olvasó számára adaptálnia, igényei szerint átdolgoznia, hanem — a hézagos magyar szakirodalomra támaszkodva — rögtön a külföld számára kellett megírnia az első magyar könyvkereskedelem-történeti összefoglaló munkát. A gyakorlat általában, s normális körülmények közt ennek éppen a fordítottja szokott lenni!

Kókey monográfiája ilyenképpen úttörő, s rögtön tegyük hozzá, eredményes, hiánypótló vállalkozás. Szakszerűt, bár helyenként szükségszerűen hiányos, vázlatos áttekintést ad a magyar könyvkereskedelem fejlődéséről, az eddigi szakirodalomra támaszkodva. Ugyanakkor, amikor hiányokkal, vázlatos megfogalmazott könyvkereskedelem-történeti részekkel találkozunk a műben, olvashatunk benne bőségesen — s ezt a külföldi, a magyar viszonyokat nem ismerő olvasókra tekintettel csak helyeselhetjük — olyan általános történeti, művelődéstörténeti, földrajzi, életrajzi stb. részleteket, jegyzeteket, amelyek a magyar olvasó számára közismertek. A szerző ugyanis — a külföldi olvasók Magyarországra vonatkozó hiányos ismereteit, sőt nemegyszer teljes tájékozatlanságát szem előtt tartva — általános magyar történeti, ezen belül művelődéstörténeti képet ad, majd bemutatja a magyar könyvkultúra egészének (nyomdászat, könyvkiadás stb.) alakulását, s ezen belül, természetesen a legnagyobb terjedelemben és leginkább részletesen tekinti át a könyvkereskedelem történetét. Hangsúlyozottan szól a magyar könyvkultúra külföldi, főként német és osztrák kapcsolatairól.

Kókey német megrendelésre készült, s Wiesbadenben megjelent műve így az első magyar könyvkereskedelem-történeti monográfia. A szerző a könyvkereskedelemnek nem elsősorban gazdaságtörténeti aspektusait tartotta szem előtt, bár ezeket sem hanyagolta el, hanem fontos művelődéstörténeti, kommunikációs, műveltségközvetítő funkcióját helyezte a középpontba. Azt vizsgálta elsődlegesen, hogy milyen fontos szerepet töltött be a könyvkereskedelem, a könyvterjesztés a könyveknek és egyéb kiadványoknak, tehát a tudo-

mány, az irodalom és a művelődés hordozóinak a közönséghez való eljuttatásában, azaz koronként hogyan töltötte be az írók és a közönség közti közvetítő funkcióját, milyen körülmények akadályozták vagy éppen segítették ebben (cenzúra, privilégiumok, sajtószabadság, a közönség fejletlensége vagy fejlettsége stb.). Munkájával jelentékenyen hozzájárul a magyar könyvkultúra általános fejlődésének, de az irodalmi életnek és a művelődésnek a jobb megértéséhez is a külföldi olvasók számára.

Tudományos és közművelődési szempontból egyaránt célszerű és kívánatos lenne Kókay György könyvének megjelentetése Magyarországon és magyarul is. Ehhez azonban a külföld számára készült változatot több vonatkozásban is át kell alakítani, át kell dolgozni. Mindenekelőtt elhagyandók azok az általános magyar történeti, művelődéstörténeti stb. részek, amelyek az általános műveltség-gel, tehát kb. a középiskolai tananyag ismeretével rendelkező hazai olvasók ismernek. E részek elhagyásával tetemesen rövidülne a szöveg, de ugyanakkor bizonyos terjedelem-növekedés is indokolt-nak látszik, s több esetben kívánatos lett volna a német nyelvű szövegben, a németországi kiadás-ban is. Kókay György főleg összefoglaló könyvtör-téneti munkákat használt fel munkájához forrás-ként, de ezek közül is gyakran elhagyott fontos, forrásértékű műveket is. Pl. Fitz József monográ-fiái közül csak *A magyar könyv története 1711-ig* című népszerűbb, a Bibliothecánál megjelent köny-vére hivatkozik, az Akadémiai Kiadónál napvilá-got látott, *A magyarországi nyomdászat, könyvki-adás és könyvkereskedelem története* című munká-jának 2 kötetét, amelyek a hazai fejlődést 1600-ig az előbbinél részletesebben és alaposabban tár-gyalják, nem veszi figyelembe, a mű végén szereplő Bibliográfiában sem szerepelteti őket. Ugyancsak nem szerepel forrásként számos egy-egy nyomdáról készült monográfia sem (pl. az egyetemi nyom-dáról Iványi-Gárdonyi-Czakó, majd Käfer István munkája, vagy a debreceniről Csűrös Ferenc, ill. Irányi-Benda kötete, Misztótfalusi Kis Miklósról Haiman Györgyné és Jakó Zsigmondé stb., stb.); e műhelyek idevágó tevékenységét összefoglaló mű-vek alapján tárgyalja, holott a konkrétan róluk szó-ló művek részletesebb anyagot tartalmaznak.

Szükséges lett volna a terjedelem bővítése — s egy leendő magyar kiadás esetén ezt el kell végez-ni — bizonyos, most meglévő terjedelmi arányta-lanságok kiküszöbölése végett is. A mű a magyar könyvkereskedelem történetének korai fejezeteit

(pl. budai kiadók és könyvkereskedők a 15. század-ban stb.) meglehetősen részletesen tárgyalja, a 19. század elejétől, kb. a reformkortól viszont vázla-tossá válik. 19. és 20. századi fejezetei a korábbiak-hoz képest szűkszavúak, holott ezekhez részben a fel nem használt rész tanulmányok, részben pedig levéltári kutatások szolgáltatathatnának forrásanya-got.

Nem egészen indokolt a munka szerkezeti ta-golása. A fejlődés kb. utolsó évszázadának a kor-szakonkénti bontása az előzményekhez képest nem egészen logikus. (Nyilván ez is az újabb kor-ok vázlatosabb feldolgozásából adódik.) Külön, két fejezetben lenne indokolt tárgyalni az 1849-et követő önkényuralom, ill. a dualizmus időszakát s ugyanígy az ezt követő korszakokat is, az 1918–19-i forradalmak korát, a két világháború közti, ill. a második világháború utáni szakaszt. A mostani, *A két világháború nyomán* cím tartalmilag sem egé-szen helytálló!

A könyvkereskedelem történetének áttekinté-se helyenként feloldódik, beleolvad az általános könyvtörténetbe. Az olvasónak különösen az el-ső fejezetek kapcsán van néha ilyen érzése. Per-sze teljesen indokolt, hogy a szerző a nyomdás-zat, a könyvkötészet és a könyvkiadás történeté-vel együtt tárgyalja a könyvkereskedelemét, hiszen e tevékenységek ebben az időben még összefonód-nak, az önálló könyvkereskedelem még nem ala-kult ki. Mégis a könyvek terjesztésének, értéke-sítésének a módjait, lehetőségeit, útjait indo-kolt fokozottabban előtérbe helyezni, lévén ez a mű tárgya.

Kókay György monográfiájának persze nem az előzőkben megfogalmazott kifogások a jellem-zői. Olyan színvonalas, tartalmas monográfiát írt a szerző a külföldi, elsősorban a német szakembe-rek és olvasók számára, amelyből hiteles és fon-tos ismereteket szerezhetnek a magyar könyvke-reskedelem és általában a könyvkultúra, de egé-szében a magyar művelődés történeti fejlődéséről is. Megismerhetik belőle a magyar művelődés egé-szének s e fontos szektorának európai kapcsolata-it s összefonódását az európai kultúrával. Közö-net illeti ezért a szerzőt, de a német kiadót is, s kí-vánatos lenne, hogy minél előbb vállalkozzék vala-melyik hazai kiadó a mű magyar nyelvű — a ma-gyar olvasóközönség és szakkörök számára átdol-gozott, adaptált változatának — a közreadására.

Josy Birsens: *Manuels de catéchisme, missions de campagne et mentalités populaires dans le duché de Luxembourg aux XVIIe–XVIIIe siècles.* Luxembourg, 1990. Imprimerie de la cour P. Linden, 9–375. p. (Publications de la Section Historique de l'Institut G.-D. de Luxembourg vol. CV.)

A 16–18. századi vallási könyvtermelés egyik kevésbé ismert kiadványtípusa a katekizmus. Ennek egyik oka az, hogy nagymértékű elhasználódás és pusztulás miatt már a bibliográfiái számbavétel is komoly nehézségekbe ütközik. Másrészt a könyvtörténeti kutatáson kívüli történeti diszciplínák sokáig némi tartózkodással kezelték az elemi vallási ismeretek közvetítésének ezt az eszközt. Míg a 16. századi magyarországi katekizmusok szerzőit, illetve fordítóit az irodalomtörténet is számon tartja, a kiadványtípus jelentősége az anyanyelvű irodalom szempontjából a 17. századtól nagymértékben csökken. A katolikus katekizmusok magyarországi történetének összefoglalása már csaknem ötven éves, protestáns részről pedig csupán részfeldolgozások és szövegkiadások állnak rendelkezésre. Szentiványi Dezső jórészt ugyan tisztázta a magyarországi katolikus katekizmusok mintáit, számbavette az akkor elérhető kiadásokat, meghatározta a katekizmussal együtt megjelentetett és az azzal érintkező kiadványtípusokat, műfajokat, s kísérletet tett az összehasonlító szerkezeti elemzésre, de a különböző fordítások, átdolgozások részletes összevetésére, tartalomlemzésére nem vállalkozott. A katekizmussal kapcsolatos újabb, elsősorban nyugat-európai vizsgálatok azt mutatják, hogy a kiadványtípus különösen a 16–18. században fontos szerepet játszott az egyén életében, növekvő mértékben a széles rétegek olvasmányává vált, s története tükrözi a különböző korok szellemi áramlatait.

Ez a felismerés vezethette Josy Birsent is, amikor a luxemburgi hercegség területén kiadott, illetve használt 17–18. századi katekizmusok monografikus elemzésére vállalkozott. A luxemburgi hercegség ebben az időszakban vallásilag ugyan egységes, de nyelvi-kulturális és egyházigazgatási szempontból megosztott volt: a reformáció idején lényegében megmaradt katolikusnak, a francia és a német kultúra egyik fontos találkozási helye, s nagyjából a trieri érsekség, kisebbrészt a liège-i püspökség és a kölni érsekség fennhatósága alá tartozott. Ezen túlmenően a terület jelentőségét a kiadványtípus története szempontjából az adja, hogy a vallási élet alakulásában fontos szerepet játszó, 1603-ban alapított luxemburgi jezsuita kollégiumban egymást követően élt és dolgozott a je-

zsuita kateketikai irodalom három figyelemreméltó alakja: Nicolas Cusanus, Philippe Scouville és Pierre Wältz.

A forrásanyagot Birsens komplex módon közlő műve meg: a könyvtörténeti szempontokat vallássság- és mentalitástörténeti módszerekkel kapcsolta össze. A munkának javára válik, hogy a katekizmusok értelmezéséhez jelentős mennyiségű kéziratos és egyéb nyomtatott forrásanyagot is segítségül hívott. A könyv első része a katekizmus kiadások történetét tárgyalja: a szerzők életrajza után közli a számba vett művek, kiadások és fordítások katalógusát, vizsgálja ezek tartalmát, szerkezetét, tér- és időbeli elterjedését. A második rész a katekizmusokat vallássság-történeti kontextusba ágyazza: bemutatja a katekizáció egyházi előírásait, a luxembourgi kollégium misszióit és szerepét a katolikus reform végrehajtásában, s részletesen foglalkozik a keresztény tanítás társulatok tevékenységével. A harmadik rész a korszak két fő katekizmus típusának példáján a mindennapi élet két reprezentatív területét, a családi élet és a halál képének változását elemzi, amelyek egyúttal a francia mentalitástörténeti kutatások kidolgozott témái.

A vállalkozás arányait érzékelteti, hogy Birsens a három szerző hét művének összesen mintegy kétszáz kiadását, kiadváltozatát és fordítását veszi számba. A katekizmusok rövidebb-hosszabb változatai néhány kivétellel német és francia nyelven egyaránt megjelentek. Az elterjedés mértékét jelzi a művenként átlagosan száz éves kiadás- és hatástörténet, illetve a megjelenési helyek térbeli megoszlása: ezek között a leggyakrabban szereplő Luxembourg és Köln mellett Liège, Lyon, Rouen, Douai, Arlon, Luzern, Trier, Dillingen, Konstanz és Regensburg fordul elő. A tartalmi elemzés kimutatja Canisius katekizmusának különböző mértékű felhasználását a három szerző munkáiban, utal az eltérő életkorok és művelődési szintek figyelembevételére, s jelzi a kérdés-felelet részek, illetve az ezek megvilágítására szolgáló elbeszélő egységek, példák és egyéb bővítések arányának változását. A katekizmusok tartalma, szerkezete, kiadása és elterjedése szoros kapcsolatban állt a katekizáció egyházi szabályozásával, a hitoktatási módok, alkalmak és szervezeti keretek változásával, így mindenekelelt a missziók és a társulati tevékenység tér- és időbeli intenzitásával. A mentalitástörténeti vizsgálat abból indul ki, hogy a katekizmus irodalmi és normatív forrás egyszerre. Mint ilyen sajátos nézőpontból, kisebb-nagyobb fáziskéséssel tükrözi a kollektív mentalitások változását, s a különféle egyéb vallási olvasmányá-

nyagoknál nagyobb mértékben a vallási, társadalmi élet konzerválásának irányába hat. Az összehasonlító tartalomlelemzésből levont következtetések több ponton megerősítik, illetve kiegészítik a családi terminológiáról, szerepekről, elvárásokról és kapcsolatokról, illetve a halál és a halál utáni élet felfogásáról más források alapján nyert korábbi eredményeket.

TÜSKÉS GÁBOR

Sigal, Pierre-André: L'homme et le miracle dans la France médiévale (XIe–XIIe siècle). Histoire, Les Editions du Cerf, Paris, 1985. 349 p.

A Cerf Kiadó egyháztörténeti sorozatában jelent meg Sigal professzor műve, amely részben megfelel a szerző által írt a párizsi egyetemen (Paris I) 1981-ben megvédett doktori értekezésnek. A Cerf-Histoire sorozat már eddig is több értékes feldolgozással járult hozzá a középkori vallásos műveltség kutatásához, a szentek kultuszáról is adott már közre monográfiát (Brown, Peter: *Le Cult des saints*). Sigal professzornak ebbe a témakörbe illeszkedő jelen kötete mintegy ötezer adatot elemez: hagiografikus művekből, a középkorban oly divatos „csodagyűjteményekből”, az alapvető kézikönyvekből (thesaurusok, florilegiumok) és a patrisztika irodalmából válogatta össze anyagát, úgy kísérte meg, hogy a csoda (miraculum) kora-középkori funkcióját felderítse és interpretálja. De nemcsak a csodatettekéről szóló írások keletkezésére igyekszik fényt deríteni, hanem arra a társadalmi közegre, gondolkodásmódra is, amely a csodás eseményeket igényelte, létrehozta a velük kapcsolatos hiedelmek egész sorát. A középkori életnek azokat a mozzanatait vette figyelembe, amelyek ehhez hozzájárultak: a nagy elemi csapások, a háborúk, a járványok, az egyéni élet megpróbáltatásai (betegség, fogság stb.) mind olyan tényezők, amelyek a csodatételekben, a szentek segítségül hívásában enyhülhettek vagy oldódhattak fel bizonyos mértékig.

A könyv hat nagyobb fejezetre tagolódik. Az elsőben a csodatétel eszközeit, a szentéletűség hatásosságát elemzi a szerző, elsősorban Clairvaux-i Szent Bernát példájával. A másodikban a csodának mint sajátos csereviszonylatnak az értékelését kapjuk, a kívánságok-kérések és hála kifejezések, a felajánlások és fogadalmi ajándékok (ex voto) összefüggései között kalauzolja el olvasóját Sigal professzor. A harmadik fejezet a csodakérés középkori módozatait veszi sorra: a búcsújárások, a penitenciatartások, bűnbánati imák, csodás gyógyítások, álmok, relikviák mind-mind eszközei voltak ennek, ugyanakkor a közreadott gazdag adatanyag révén a korabeli élet ezernyi jellegzetes színárnyalata villan fel az olvasó előtt. Különösen érdekes a negyedik fejezet, amely a csoda „dinamikájával”, hírének elterjedésével, gyakoriságával, ismétlődésével („rtmusával”) foglalkozik, de a miraculum ellenfeleinek mentalitását is elemzi, a benne nem hívó oppozíciót is felvázolja. Az egyik alfejezet a különböző szentek kultusza közötti kapcsolatokat boncolgatja Konkurencia vagy együttműködés címen, s megállapítja, hogy az ilyen viszonyok vizsgálatában mindig az illető szent tiszteletének földrajzi középpontjából kell kiindulni, innen lehet és kell a kultusz szétsugárzódását, más kultuszokkal való összevegyülését, erősségét megítélni. Ebben egyébként számos térkép is segíti azokat, akik áttekintést kívánnak nyerni a témáról. Az ötödik fejezet a csodás gyógyulásokkal, a hatodik pedig csoda és köznapi élet viszonyával foglalkozik.

A számos statisztikai táblázattal, bibliográfiával és térképpel is kiegészített monográfia nemcsak a keresztény kegyességnek, de az egész középkori művelődéstörténetnek is fontos fejezetét dolgozta fel, ezért a korszak minden kutatója haszonnal fordulhat az alapos, higgadt értékelésekben és adatokban gazdag kötethez.

BITSKEY ISTVÁN

A kiadásért felel az Argumentum Kiadó igazgatója
Szedte az Argumentum Kft
Megjelent 8,93 A/5 ív terjedelemben
HU ISSN 0025-0171
Nyomta a Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház nyomdaiüzeme
Felelős vezető: Hujder Zoltán
Munkaszám: 526/92

TARTALOM

<i>Madas Edű: A Legenda aurea a középkori Magyarországon</i>	93
<i>Farkas Gábor: A 16–17. századi polgári könyvtárak típusai</i>	100
<i>Enyedi Sándor: A kolozsvári magyar színházat hősckora (1792–1821)</i>	122
<i>Vouí Krisztina: A magyar közgyűjteményrendszer történetének vázlatja a századfordulótól 1949-ig. II.</i>	139

KÖZLEMÉNYEK

<i>Török József: A Pray-kódex egy kevésbé ismert beszéde</i>	157
<i>Lőkös, Péter: „Das puch von menschlicher eigenschaft”</i>	161
<i>Rabenau, Konrad, von – Rozsondai Marianne: Magyar diákok vitték Kálvint és Bézát Wittenbergbe</i>	165
<i>Gömöri György: Ismeretlen gyászvers Zrínyiről a British Libraryben</i>	167
<i>Földvári Sándor: Adatok az Egri Főegyházmegei Könyvtár cirill és glagolita nyomtatványainak proveniencia-kérdéséhez</i>	169
<i>Enyedi Sándor: Teleki Sámuel levelei Aranka Györgyhöz (1802–1803)</i>	173
<i>Klinda Mária: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1991. évi új külföldi beszerzései</i>	180

SZEMLE

<i>Vitályos László – Orosz László: Ady-bibliográfia 1896–1987. Bp. 1990. (Nemeskéri Erika)</i> ...	182
<i>Nagy László: Irodalom- és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon. Bp. 1989. OSZK. (Kókay György)</i>	183
<i>Az 1954–1955-ben feldolgozott kéziratok katalógusa. Bp. 1986. Akadémiai Könyvtár. (Nemeskéri Erika)</i>	185
<i>A megváltozott hagyomány. Szerk. Hopp Lajos, Küllös Imola, Voigt Vilmos. Bp. 1988. (Tüskés Gábor).</i>	185
<i>1956 plakátjai és röplapjai. Összeáll. és szerk. Izsák Lajos, Szabó József, Szabó Róbert. Bp. 1991. (Indali György)</i>	186
<i>Kókay György: Geschichte des Buchhandels in Ungarn. Wiesbaden, 1990. (Fülöp Géza)</i>	187
<i>Josy Birsens: Manuels de catéchisme, missions de campagne et mentalités populaires dans le duché de Luxembourg aux XVIIe–XVIIIe siècles. (Tüskés Gábor)</i>	189
<i>Sigal, Perre-André: L'homme et le miracle dans la France médiévale. Paris, 1985. (Bistkey István)</i>	190

SOMMAIRE

<i>Madas, Edit</i> : La „Legenda aurea” dans la Hongrie médiévale	93
<i>Farkas, Gábor</i> : Les types des bibliothèques bourgeoises au XVI ^e et au XVII ^e siècles	100
<i>Enyedí, Sándor</i> : L'époque héroïque du théâtre hongrois de Kolozsvár (1972-1821)	122
<i>Voit, Krisztina</i> : L'esquisse de l'histoire du système des collections publiques hongroises depuis le tournant du siècle jusqu'à 1949. P. II.	139

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>Török, József</i> : Un discours peu connu dans le Codex Pray	157
<i>Lőkös, Péter</i> : „Das puch von menschlicher eigenschafft”	161
<i>Rebenau, Konrad von — Rozsondai, Marianne</i> : Des étudiants hongrois portèrent Calvin et Béze à Wittenberg	165
<i>Gömöri, György</i> : Un éloge funèbre en vers sur Zrínyi à la British Library	167
<i>Földvári, Sándor</i> : Quelques données au problème de provenance des imprimés cirilliques et galgolites de la Bibliothèque de l'Archidiocèse d'Eger	169
<i>Enyedí, Sándor</i> : Les lettres de Sámuel Teleki à György Aranka (1802-1803)	173
<i>Klinda, Mária</i> : Les acquisitions nouvelles de l'étranger de la Bibliothèque de la Capitale „Ervin Szabó” en 1991	180

REVUE

<i>Vitályos, László — Orosz, László</i> : La bibliographie d'Endre Ady, 1896-1987. Bp. 1990. (<i>Nemeskéri, Erika</i>)	182
<i>Nagy, László</i> : Des efforts pour l'organisation de la littérature et de la science en Hongrie au XVIII ^e siècle. Bp. 1989, OSzK. (<i>Kókay, György</i>)	183
Le catalogue des manuscrits de la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie élaborés en 1954 et 1955. Bp. 1986. (<i>Nemeskéri, Erika</i>)	185
La tradition changée. Réd. par Lajos Hopp, Imola Küllös, Vilmos Voigt. Bp. 1988. (<i>Tüskés, Gábor</i>)	185
Les affiches et les feuilles volantes de 1956. Réd. par Lajos Izsák, József Szabó, Róbert Szabó. Bp. 1991. (<i>Indali, György</i>)	186
<i>Kókay, György</i> : Geschichte des Buchhandels in Ungarn. Wiesbaden, 1990. (<i>Fülöp, Géza</i>)	187
<i>Birsens, Josy</i> : Manuels de catéchisme, missions de campagne et mentalités populaires dans le duché de Luxembourg aux XVII ^e -XVIII ^e siècles. (<i>Tüskés, Gábor</i>)	189
<i>Sigal, Pierre-André</i> : L'homme et le miracle dans la France médiévale. Paris, 1985. (<i>Bistkey, István</i>)	190